

igre. Kada spontane inicijative dovode u pitanje egzistenciju institucija, granice tolerancije se brišu, sužavaju i prestaju.

Situacija u Jugoslaviji, kojom se autor po bliže bavi u posljednjem odjeljku knjige, ilustrirana je slikovito terminom »težina postojanja«.

To je analiza mitinga i demonstracija, te različitih pluralističkih inicijativa koje predstavljaju traganje za demokratskim modelom institucionalnog političkog djelovanja, traganje za izlazom iz totalne krize jugoslavenskog društva.

Pogled u sadašnjicu potvrda je dijalektike odnosa spontanog i institucionalnog.

Interpretirajući odnos spontanosti i institucionalnosti kao odnos dvaju modaliteta političkog djelovanja i apicirajući ga na konkretnu historijsku i aktuelnu praksu u svijetu i Jugoslaviji, autor je dao mnogo podsticajnog materijala našoj politologiji, a i široj javnosti.

Ranka Jelača

Zvonko Lerotić

JUGOSLAVENSKA POLITIČKA KLASA I FEDERALIZAM

Zagreb, Globus, 1989, 287 str.

U izdanju zagrebačkog »Globusa« izišla je iz tiska godine 1989. nova knjiga Zvonka Lerotića »Jugoslavenska politička klasa i federalizam«.

Knjiga je podijeljena u tri velike cjeline. Prvi dio nosi naslov **Suvremena društva i birokratski socijalizam**, drugi, **Politička klasa**, a treći **Federalizam i konsenzus**.

U prvom dijelu autor se bavi analizom suvremenog društva. Svoja razmatranja započinje definiranjem samog pojma društva i kaže da pod društvom mislimo tip društvenog sistema koji, bez obzira na aspekt društvenosti, posjeduje stupanj samodovoljnosti u odnosu na svoja okružja. U suvremenom jeziku izrazom građansko društvo označava se osamostaljivanje vlasništva i oslobađanje radne snage, te njihovo izvlačenje iz zajednice agrarnih društva. Građansko je društvo visoko individualizirano društvo u kojemu različiti oblici kolektivne svijesti, kao što su religija, običaji, mitovi i sl. nemaju više tako veliku ulogu. Značajan skok u razvoju građanskog društva jest nastanak postindustrijskog društva u kojemu kapitalistički odnos biva pretvoren u tehnologijski odnos. Najamni rad koji je nekad bio izvor profita ustupa mjesto sve važnijem znanstvenom radu, a klasni odnos, istina još traje, ali dobiva tek sekundarnu ulogu. Osim toga sustav vlasništva u velikim kompanijama odvaja se od upravljanja i poduzetništva, kao što se i sam proces proizvodnje odvaja od procesa rada. Analizi suvremenih kretanja Lerotić je posvetio u svojoj knjizi izuzetnu pažnju. Danas je osim općeprihvaćene podjele na razvijena i nerazvijena društva, aktualna i tzv. »kineska« podjela suvremenih društava na tri svijeta, u kojoj dolazi do izražaja odnos moći između zemalja: super-sile SAD i SSSR pripadaju tzv. prvom svijetu; razvijene zemlje Zapada i Japan tvore tzv. drugi svijet, a treći su svijet nerazvijene zemlje.

U knjizi dalje slijedi obrada suvremenih realsocijalističkih društava s posebnim osvrtom na sveopću birokratizaciju i niz drugih negativnih karakteristika ovog tipa suvremenog društva. Moderno je ono društvo, kaže autor, koje u sebi nosi takvu napetost, unutrašnji rascjep i dinamiku koja mu osigurava rast i razvoj ne samo u postojećim dijelovima, već i u stvaranju novih, efikasnijih oblika, znanja, vještina, normi, ideja, vrijednosti i odnosa. Takvo je i suvremeno postindustrijsko društvo, analiza kojeg čini okosnicu prvog dijela knjige, koji završava jednom od interpretacija o kraju mar-

ksizma i preispitivanjem ideologije liberalizma interesnih grupa.

Drugi dio knjige, kao što nam i sam njegov naslov kaže, nastoji objasniti nastanak i ustrojstvo jugoslavenske političke klase. Najkraće rečeno, politička klasa predstavlja birokratizaciju u etatizmu, odnosno birokraciju politokratskog tipa. To je klasa koja je odvojena od samog procesa proizvodnje i proizvodnog odnosa, koja stoji iznad i nasuprot društva i koja kao takva nije klasa u socijalnom, već samo u političkom značenju. Postojanje političke klase i politokratski poredak glavne su prepreke funkcioniranju političkog sistema samoupravljanja temeljenog na slobodnom udruživanju. Budući da se politička klasa nalazi izvan procesa proizvodnje, izgubila je osjećaj racionalnosti, efikasnosti i zadovoljavanja potreba, te razvoja i napretka društva, a zaokupljena je isključivo idejom moći i vladavine nad društvom. Upravo zbog toga za sve političke klase vrijedi načelo da je kadrovska politika bit svake politike. Osnovne karakteristike koje mora imati pripadnik političke klase jesu slijedeće: uvjerenost u neupitnost poretka, lojalnost nadređenim funkcionarima, strogost i disciplina prema podređenima i isključivanje svake težnje prema individualizmu, opoziciji, diskusiji, diferencijaciji itd.

Politička klasa raspolaže svim institucijama ideološke i političke naravi, društveno-političkim organizacijama, državnim, finansijskim organima, sredstvima javnog priopćavanja, jednom riječi: ona je nosilac idejnoga i političkog monopola na vlast. Politokracija ima moć i nad pravnim poretkom i to više nego što joj postojeći ustavni i zakonski poredak to dopušta, a tu svoju moć osigurava silom, korupcijom i privilegijama.

Politička klasa zaustavila je razvoj samoupravljanja kao oblika društvene diferencijacije i širenja društvene podjele rada, te razvoj federalizma u smislu širenja načela konsenzusa između republika i pokrajina.

Treći dio knjige, kao što nam kaže autor u predgovoru, raspravlja o izuzetnoj kompatibilnosti federalizma na načelu konsenzusa i

višenacionalne strukture društva. Naime, politička klasa još se nije opredjelila je li za nju prikladniji preživjeli većinski sistem federalnog odlučivanja ili sistem veta, ali u svakom slučaju ona nastoji sačuvati svoj položaj i interese. Međutim, po mišljenju autora, višenacionalnoj zajednici odgovara jedino širenje načela konsenzusa kako na razini federacije, tako i na svim područjima političkog odlučivanja.

Paru individualno — nacionalno u građanskoj i liberalnoj tradiciji, suprotstavlja se par klasno — nacionalno u socijalističkoj i real-socijalističkoj tradiciji. U knjizi je približno detaljno obrađeno Marxovo i Engelsovo shvaćanje nacije kao empirijskog univerzalnog individuuma.

Lerotić čvrsto brani stav da u višenacionalnoj zajednici princip većinskog odlučivanja, kao i tzv. veto-sistem, moraju biti zamijenjeni konsenzusom kao načinom donošenja odluka. Bitna obilježja konsenzusa jesu uspostavljanje suglasnosti mišljenja i ponašanja, tolerancije, prihvaćanje tuđih uvjerenja, interesa i vrijednosti kao vlastitih i dr.

Slijedeće poglavlje trećeg dijela knjige razmatra pojam krize i doživljaj zajednice i to putem detaljnog osvrta na knjigu **Jovana Mirića Sistem i kriza**.

Postoji nekoliko stupnjeva političke krize tipičnih za zemlje u razvoju, a to su: kriza političkog identiteta kao najteži oblik krize, zatim kriza političkog legitimiteta, kriza političke participacije, kriza distribucije ili autoritativne alokacije vrijednosti i kriza političke penetracije, odnosno utvrđivanja punopravne jednakosti među građanima.

Naša društvena kriza prikazana je u Mirićevoj knjizi kao kriza distribucije, tj. autoritativne alokacije vrijednosti. Ova vrsta krize nastupa u trenutku kada vlast ne može političkom, odnosno autoritativnom distribucijom vrijednosti udovoljiti potrebama onih koji o tome ovisе. Tada dolazi do borbe između samih interesnih grupa i svih nosilaca vlasti oko toga tko će u raspodjeli više dobiti. Ova kriza naročiti zahvaća plansko-centralističke sisteme.

Mirićeva knjiga, kaže Lerotić, bliska je svim slojevima ljudi bez obzira na stupanj obrazovanja, duhovnu ili političku orijentaciju, i to stoga što se bavi doživljajem zajednice, a ne obrazlaže objektivno stanje krize kroz statistiku, kategorijalne aparate i čvrste znanstvene orijentacije. Naime, mi smo u Jugoslaviji, bez obzira kojoj naciji pripadali, skloni da život iskazujemo emotivno, stvaranjem i doživljajnih uzbuđenja, a ne da racionalno, disciplinarno i dugoročno rješavamo probleme u radnim strukturama.

Za Mirića, Jugoslavija je nešto više od političke zajednice, ona je cjelina koja se odlikuje samostalnošću, koja je iznad svih svojih sastavnih dijelova i koja je za sebe opstojeća cjelina s neovisnom vremenitošću i identitetom. Naše su nacije, prema Mirićevu mišljenju, inferiorne, nepotpune i nedovršene, opterećene kompleksom inferiornosti i ugroženosti i sindromom osporavanja. Politički sistem koji polazi od teze da su naše nacije zrele i cjelovite kao i druge suvremene nacije, te da im po tome i pripadaju svi atributi suvremenih nacija kao što je primjerice pravo nacije na samoopredjeljenje do otcjepljenja, takav sistem, dakle, razvija Jugoslaviju kao zajednicu. Lerotić se oštro distancira od takvih Mirićevih stavova, a mi možemo dodati da je takva shvaćanja povijest već odbacila, a budućnost će to još očitije dokazati. Autor naše knjige pobornik je tzv. participativnog federalizma, dakle takva federalizma koji se temelji na participaciji svih federalnih jedinica u donošenju federalnih odluka i zakona; on inzistira na jednakom sudjelovanju federalnih jedinica, dakle na egalitarnom principu koji se očituje kao sustav pariteta.

Treći dio, kao i cijela knjiga, završava poglavljem koje nosi naslov **Federalizam kao ravnoteža suprotnih sila**.

Lerotić ovo poglavlje započinje konstatacijom da teorijska rasprava o federalizmu ovisi o tome gledamo li na federalizam kao na vrijednost po sebi ili ga promatramo instrumentalno, kao sredstvo kojim se ostvaruju neki drugi viši društveni i politički ciljevi. Za razliku od američkog tipa federalizma koji u sebi nosi instru-

mentalno obilježje, jugoslavenski federalizam postao je vrijednost sam po sebi. Jugoslavenski federalizam pokušavao je parolom bratstva i jedinstva sjediniti dva načela, i to načelo jedinstvene države i konfederativno načelo. Dugogodišnje iskustvo pokazalo je da je takvo nešto neizvedivo. Ovaj dio Lerotićeve knjige predstavlja njegov originalan pristup teorijskom promišljanju našeg (oblika) federalizma.

Knjiga završava analizom našega poslijeratnog perioda kao razdoblja u kojem je vladavina zakona bila zamijenjena revolucionarnom vladavinom ljudi. Ta se praksa, nažalost, nastavila i poslije Titove smrti, jer u Jugoslaviji do današnjih dana nije uspostavljena vlast zakona umjesto vlasti subjekata, pojedinaca i grupa ljudi.

Knjiga je veoma zanimljiva, iako možda za laika pisana nešto težim stilom koji je i karakterističan za Lerotića.

Dragana Katunarić

Carl Friedrich von Weizsäcker

JEDINSTVO PRIRODE

»Veselin Masleša«, Sarajevo, 1988, 380 str.

U nizu proturječja što ga stvaraju različiti nazori na smisao egzistencije, svega onog što čini fundamente ljudskog bivstvovanja i ne samo toga, već i šire; na Prirodu u čijem se okružju nalazi i u okviru koje proživljava svoje postojanje, te koja ga determinira; čovjek teži s njom kroz jednu permanentnu interakciju ka sintezi — **jedinstvu**. No, budući da je čovjek samo jedan njen dio, jedna sekvenca njenog totaliteta, njemu jedino preostaje znanost o prirodi i/ili filozofsko promišljanje o prirodi, formirajući time ciklički tok prožet odnosom